

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i08.046>

**INGLIZ VA O'ZBEK MULTIMODAL DISKURSIDA LINGVOMADANIY
MA'NONING VERBAL-VIZUAL VOSITALAR ORQALI VOQELANISHI:
CHOG'ISHTIRMA-PRAGMATIK TAHLIL**

Mo'minova Maftuna Alijonovna.

Nizomiy nomidagi O'zMPU Filologiya fakulteti,

ITNM kafedrası v.b dotsenti, PhD.

90-955-30-15. mmaftun0709@mail.com

UO`K: 811.111`276

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek multimodal diskursida lingvomadaniy ma'noning verbal va vizual vositalar orqali voqelanish xususiyatlari chog'ishtirma-pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Kino, reklama, ta'lim materiallari va ijtimoiy tarmoq diskursida verbal birliklar hamda vizual komponentlarning o'zaro munosabati o'rganiladi. Tadqiqotda multimodal, lingvomadaniy, vizual-semiotik, pragmatik va chog'ishtirma tahlil metodlaridan foydalaniladi. Natijalar verbal-vizual vositalarning o'zaro uyg'unligi lingvomadaniy ma'noni shakllantirish bilan birga, ingliz va o'zbek kommunikativ muhitiga xos madaniy qadriyatlar va pragmatik maqsadlarni ham yuzaga chiqarishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: multimodal diskurs, lingvomadaniy ma'no, verbal vosita, vizual vosita, verbal-vizual munosabat, madaniy kod, lingvomadaniy marker, pragmatik ta'sir, semiotika, chog'ishtirma tahlil.

**REALIZATION OF LINGUOCULTURAL MEANING THROUGH VERBAL
AND VISUAL MEANS IN ENGLISH AND UZBEK MULTIMODAL DISCOURSE:
A COMPARATIVE-PRAGMATIC ANALYSIS**

ABSTRACT. This article provides a comparative-pragmatic analysis of the realization of linguocultural meaning through verbal and visual means in English and Uzbek multimodal discourse. It examines the interaction between verbal units and visual components in film, advertising, educational materials, and social media discourse. The study employs multimodal, linguocultural, visual-semiotic, pragmatic, and comparative methods of analysis. The findings demonstrate that the interaction of verbal and visual means not only contributes to the construction of linguocultural meaning but also reveals culturally specific values and pragmatic intentions characteristic of English and Uzbek communicative contexts.

Keywords: multimodal discourse, linguocultural meaning, verbal means, visual means, verbal-visual interaction, cultural code, linguocultural marker, pragmatic effect, semiotics, comparative analysis.

РЕАЛИЗАЦИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕНИЯ ПОСРЕДСТВОМ ВЕРБАЛЬНО-ВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ МУЛЬТИМОДАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ: СОПОСТАВИТЕЛЬНО- ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

АННОТАЦИЯ. В данной статье проводится сопоставительно-прагматический анализ особенностей реализации лингвокультурного значения посредством вербальных и визуальных средств в английском и узбекском мультимодальном дискурсе. Рассматривается взаимодействие вербальных единиц и визуальных компонентов в кинодискурсе, рекламном дискурсе, образовательных материалах и дискурсе социальных сетей. В исследовании применяются методы мультимодального, лингвокультурологического, визуально-семиотического, прагматического и сопоставительного анализа. Результаты показывают, что взаимодействие вербальных и визуальных средств не только способствует формированию лингвокультурного значения, но и выявляет культурные ценности и прагматические цели, характерные для английской и узбекской коммуникативной среды.

Ключевые слова: мультимодальный дискурс, лингвокультурное значение, вербальные средства, визуальные средства, вербально-визуальное взаимодействие, культурный код, лингвокультурный маркер, прагматическое воздействие, семиотика, сопоставительный анализ.

KIRISH

Zamonaviy kommunikativ makonda ma’no faqat verbal birliklar orqali emas, balki tasvir, rang, kompozitsiya, mimika, harakat va boshqa semiotik vositalarning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. Kino, reklama, ta’lim materiallari va ijtimoiy tarmoqlarda verbal hamda vizual komponentlarning birgalikda qo‘llanishi multimodal diskursning muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Multimodal diskursda verbal va vizual vositalar bir-birini takrorlashi, to‘ldirishi, izohlashi yoki ayrim hollarda semantik kontrast hosil qilishi mumkin. Ularning o‘zaro munosabati natijasida kommunikativ mazmun bilan bir qatorda muayyan jamiyatning qadriyatlari, an’analari, milliy obrazlari va madaniy kodlarini aks ettiruvchi lingvomadaniy ma’no ham yuzaga keladi. Shu sababli multimodal diskursni o‘rganishda verbal va vizual komponentlarni alohida emas, balki yagona ma’no yaratish tizimining o‘zaro bog‘liq qismlari sifatida tahlil qilish muhimdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Multimodal diskurs masalasi zamonaviy tilshunoslik, semiotika va kommunikatsiya tadqiqotlarida keng o‘rganilmoqda. Ushbu yo‘nalishning nazariy asoslarini shakllantirishda G. Kress va T. van Leeuwenning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Olimlar vizual tasvirni

mustaqil semiotik tizim sifatida talqin qilib, rang, kompozitsiya, obraz, makon va boshqa vizual elementlarning kommunikativ ma'no yaratish imkoniyatlarini asoslab berganlar [1]. G. Kressning keyingi tadqiqotlarida esa multimodallik ma'no yaratishda turli semiotik resurslarning o'zaro integratsiyasiga asoslangan kommunikativ hodisa sifatida yoritiladi [4]. Verbal va vizual axborotning birgalikda idrok etilishi A. Paivioning dual kodlash nazariyasida kognitiv nuqtayi nazardan izohlangan. Ushbu nazariyaga ko'ra, verbal va obrazli axborot o'zaro bog'liq, ammo nisbatan mustaqil tizimlarda qayta ishlanadi [2]. Mazkur yondashuv multimodal materiallarda verbal va vizual komponentlarning birgalikda qo'llanishi axborotni anglash va eslab qolishga qanday ta'sir qilishini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Verbal va vizual komponentlarning semantik munosabatini o'rganishda R. Barthes tomonidan ilgari surilgan anchorage va relay tushunchalari muhim o'rin tutadi. Anchorage verbal matnning vizual tasvir talqinini muayyan ma'noga yo'naltirishini, relay esa verbal va vizual komponentlarning bir-birini to'ldirib, umumiy mazmunni shakllantirishini anglatadi [3]. C. Jewitt multimodal tahlil doirasini yanada kengaytirib, verbal, vizual, audial, fazoviy va boshqa semiotik resurslarni o'zaro bog'liq holda o'rganish zarurligini ta'kidlaydi [5]. Reklama diskursida esa C. Forceville vizual metafora va tasviriy vositalarning persuziv ma'no yaratishdagi imkoniyatlarini tadqiq etgan [6].

O'zbek tilshunosligida esa multimodal va polikodli matnlarning lingvomadaniy, pragmatik hamda kognitiv xususiyatlariga oid tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan, K.T. Odilova polikodli matnlarning semantik va sintaktik strukturalarini kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan tadqiq qilgan [10].

NAZARIY ASOSLAR

Multimodal diskursda ma'no verbal vositalar bilangina emas, balki tasvir, rang, kompozitsiya, mimika, harakat va boshqa semiotik resurslarning o'zaro munosabati orqali shakllanadi. G. Kress va T. van Leeuwen vizual elementlarni ham verbal til singari ma'no yaratishga xizmat qiluvchi semiotik resurslar sifatida talqin qiladilar [1]. Shu nuqtayi nazardan, multimodal matnda verbal va vizual komponentlar yagona kommunikativ mazmunni shakllantiruvchi o'zaro bog'liq birliklar hisoblanadi.

Verbal va vizual axborotning birgalikda idrok etilishini tushuntirishda A. Paivioning dual kodlash nazariyasi muhim ahamiyatga ega. Unga ko'ra, verbal va obrazli axborot turli, ammo o'zaro bog'langan tizimlarda qayta ishlanadi [2]. Bu tamoyil kino, ta'lim materiallari, reklama va raqamli kommunikatsiyada verbal hamda vizual vositalarning birgalikda qo'llanishi ma'noni anglash va eslab qolishga xizmat qilishini izohlash imkonini beradi.

R. Barthes verbal va vizual komponentlarning o'zaro munosabatini *anchorage* va *relay* tushunchalari orqali izohlaydi [3]. *Anchorage*da verbal matn tasvirning talqinini muayyan ma'noga yo'naltirsa, *relay*da matn va tasvir mazmunning turli qismlarini yetkazib, bir-birini to'ldiradi. Biroq multimodal diskursda verbal va vizual komponentlar faqat uyg'un munosabatga kirishmaydi; ular o'rtasidagi kontrast ham kinoya, yashirin baho yoki boshqa pragmatik ma'nolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Lingvomadaniy nuqtayi nazardan esa verbal va vizual belgilar muayyan jamiyatga xos qadriyatlar, realiyalar, an‘analar va madaniy assotsiatsiyalarni faollashtiradi. Shu sababli bir xil konsept turli lingvomadaniy muhitlarda turlicha semiotik vositalar orqali konkretlashishi mumkin. Bu holat ingliz va o‘zbek multimodal diskursini chog‘ishtirma-pragmatik jihatdan o‘rganish uchun muhim asos yaratadi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Tadqiqot materiallarini ingliz va o‘zbek kommunikativ makoniga mansub multimodal namunalar tashkil etadi. Tahlilda kino diskursi, reklama materiallari, ta’limga oid multimodal matnlar hamda ijtimoiy tarmoq kontentidagi verbal va vizual komponentlarga e’tibor qaratildi. Materiallarning tanlanishida verbal va vizual vositalarning birgalikda ma’no yaratishi hamda lingvomadaniy mazmunni ifodalash imkoniyati asosiy mezon sifatida belgilandi.

Tadqiqotda multimodal diskurs tahlili, lingvomadaniy tahlil, vizual-semiotik tahlil, pragmatik va chog‘ishtirma metodlar qo‘llanildi. Multimodal tahlil verbal va vizual komponentlarning o‘zaro aloqasini aniqlashga, lingvomadaniy tahlil madaniy kod va markerlarni ajratishga, pragmatik tahlil esa ushbu vositalarning adresatga ta’sir ko‘rsatish funksiyasini belgilashga xizmat qildi. Chog‘ishtirma metod orqali ingliz va o‘zbek multimodal diskursidagi umumiy hamda milliy-madaniy xususiyatlar aniqlandi.

NATIJALAR VA CHOG‘ISHTIRMA-PRAGMATIK TAHLIL

Tahlil natijalari ingliz va o‘zbek multimodal diskursida verbal hamda vizual vositalarning o‘zaro munosabati diskurs turiga qarab turli funksiyalarni bajarishini ko‘rsatdi. Kino diskursida ular dramatik va emotsional ma’noni shakllantirishga, ta’lim materiallarida mazmunni konkretlashtirish va tushuntirishga, ijtimoiy tarmoqlarda emotsional-pragmatik munosabatni ifodalashga, reklamada esa auditoriyaga ta’sir ko‘rsatish hamda madaniy qadriyatlarni faollashtirishga xizmat qiladi.

Kino diskursida verbal-vizual munosabat ayniqsa murakkab xarakterga ega. Dialog, mimika, harakat, kadr va boshqa vositalar bir vaqtning o‘zida ma’no yaratishda qatnashadi[5]. Masalan, personajning “Men yaxshiman” mazmunidagi verbal bayonoti uning qayg‘uli yuz ifodasi yoki ko‘z yoshlari bilan birga berilganda, verbal va vizual komponentlar o‘rtasida kontrast yuzaga keladi. Bunda verbal birlik tashqi kommunikativ pozitsiyani, vizual komponent esa personajning haqiqiy emotsional holatini ifodalaydi. Natijada adresat alohida so‘z yoki tasvirda mavjud bo‘lmagan yashirin pragmatik ma’noni ularning o‘zaro munosabatidan chiqaradi.

Lingvomadaniy jihatdan kino diskursida ham muayyan farqlar kuzatiladi. O‘zbek kino materiallarida maqol, ibora, qarindoshlik nomlari va milliy-madaniy realiyalar verbal qatlamga qo‘shimcha madaniy mazmun yuklashi mumkin. Ingliz tilidagi kino materiallarida esa lingvomadaniy mazmun boshqa verbal birliklar, ijtimoiy munosabat shakllari va vizual kodlar orqali yuzaga chiqadi. Demak, emotsiya yoki munosabat kabi universal mazmun mavjud bo‘lsa-da, uning multimodal konkretlashuvi madaniy kontekstga bog‘liq.

Ta'lim diskursida verbal-vizual munosabatning asosiy vazifasi axborotni tushuntirish va konkretlashtirishdan iborat. Masalan, darslikda muayyan obyekt verbal matn orqali tavsiflansa, unga hamroh bo'lgan rasm uning vizual ko'rinishini beradi. Bunday holatda verbal komponent tasvirning talqinini aniqlashtirishi, ya'ni *anchorage* vazifasini bajarishi mumkin. Shu bilan birga, tasvir verbal matnda bevosita qayd etilmagan rang, shakl yoki tuzilishga oid ma'lumotlarni yetkazsa, komponentlar o'rtasida *relay* xususiyati yuzaga keladi[3].

Ingliz va o'zbek ta'lim materiallaridagi umumiy xususiyat matn, rasm, diagramma va boshqa vizual elementlarning o'quv axborotini soddalashtirish uchun birgalikda qo'llanishidir. Lingvomadaniy farqlar esa, ayniqsa, illyustrativ material tanlashda namoyon bo'lishi mumkin. O'zbek auditoriyasiga mo'ljallangan materiallarda milliy kiyim, mahalliy manzara, urf-odat va kundalik turmush obrazlari qo'llanishi vizual mazmunni lokal madaniy kontekst bilan bog'laydi. Shunday qilib, vizual komponent faqat didaktik emas, balki lingvomadaniy funksiya ham bajaradi.

Ijtimoiy tarmoq diskursida matn, tasvir, emoji, stiker va boshqa semiotik vositalarning integratsiyasi yangi pragmatik imkoniyatlarni yuzaga keltiradi[7]. Masalan, verbal fikrga qo'shilgan emoji uning emotsional tonalligini aniqlashtirishi yoki dastlabki ma'nosini o'zgartirishi mumkin. Tanqidiy yoki jiddiy fikrdan keyin tabassum emoji si qo'llanishi bayonning yumshatilgan yoki hazil ohangida talqin qilinishiga olib keladi. Demak, vizual belgi verbal xabarga qo'shimcha pragmatik ko'rsatma beradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda lingvomadaniy ma'no xeshteglar, milliy ramzlar, realiyalar, ko'p tillilik va madaniy jihatdan tanish obrazlar orqali ham shakllanadi. O'zbek raqamli diskursida o'zbek, rus va ingliz birliklarining bir post doirasida almashib kelishi zamonaviy kommunikativ muhitning o'ziga xos xususiyatlaridan biri sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Bunda kod almashinuvi faqat lingvistik hodisa emas, balki adresatga yaqinlashish, zamonaviylikni namoyon etish yoki muayyan guruh bilan identifikatsiyalanish kabi pragmatik funksiyalarni ham bajaradi.

Reklama diskursida esa verbal-vizual munosabat ayniqsa persuaziv xarakterga ega[6]. Slogan, baholovchi leksika va da'vat shakllari tasvir, inson obrazi, rang va kompozitsiya bilan birlashib, mahsulot yoki g'oyani muayyan madaniy qadriyat bilan bog'laydi. Shu sababli reklamadagi lingvomadaniy ma'no ko'pincha verbal yoki vizual komponentning o'zidan emas, ularning integratsiyasidan hosil bo'ladi[4].

O'tkazilgan tahlil asosida multimodal diskurs turlaridagi verbal-vizual munosabatni quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Diskurs turi	Verbal komponent	Vizual komponent	Yetakchi funksiya
Kino	dialog, titr, verbal bayon	mimika, harakat, kadr	dramatik-emotsional ma'no
Ta'lim	izoh, atama, tavsif	rasm, diagramma, sxema	tushuntirish va konkretlashtirish

Ijtimoiy tarmoq	post, izoh, xeshteg	emoji, tasvir, stiker	emotsional-pragmatik ta'sir
Reklama	slogan, da'vat, baholash	obraz, rang, kompozitsiya	persuaziv va lingvomadaniy ta'sir

1-jadval. Multimodal diskurs turlarida verbal-vizual komponentlarning funksional xususiyatlari

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, verbal va vizual komponentlarning o'zaro munosabati barcha multimodal diskurs turlarida ma'no yaratishning muhim vositasi bo'lsa-da, ularning yetakchi funksiyasi diskursning kommunikativ maqsadiga ko'ra farqlanadi.

Chog'ishtirma natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek multimodal diskursida verbal va vizual vositalarning integratsiyasi universal hodisa, ammo ushbu vositalar orqali faollashtiriladigan madaniy kodlar va assotsiatsiyalar milliy-kommunikativ muhitga qarab farqlanadi. Demak, lingvomadaniy o'ziga xoslik faqat alohida so'z yoki milliy obrazda emas, balki verbal va vizual belgilar o'rtasida o'rnatiladigan munosabatda ham namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar multimodal diskursda lingvomadaniy ma'noni faqat verbal yoki vizual komponentni alohida o'rganish orqali to'liq ochib bo'lmasligini ko'rsatadi. Verbal birlik vizual obrazning talqinini aniqlashtirishi, vizual vosita esa verbal xabarda bevosita ifodalanmagan emotsional va madaniy assotsiatsiyalarni faollashtirishi mumkin. Ayrim holatlarda esa ular o'rtasidagi kontrast yangi pragmatik ma'no yuzaga keltiradi. Tahlilda Barthesning anchorage va relay munosabatlari turli diskurslarda turlicha namoyon bo'lishi kuzatildi[8]. Ta'lim materiallarida anchorage ko'proq tushuntiruvchi xarakterga ega bo'lsa, kino va raqamli kommunikatsiyada relay ma'noning rivojlanishiga xizmat qiladi. Reklama diskursida esa verbal-vizual uyg'unlik adresatning e'tiborini jalb qilish va muayyan qadriyatni faollashtirish orqali pragmatik ta'sirni kuchaytiradi.

Ingliz va o'zbek materiallarini chog'ishtirish natijasida verbal-vizual integratsiyaning umumiy semiotik mexanizmlari bilan bir qatorda, lingvomadaniy ma'noning konkretlashuvida milliy xususiyatlar mavjudligi aniqlandi. Bunda milliy realiyalar, obrazlar, qadriyatlar va kommunikativ me'yorlar multimodal xabarning pragmatik talqiniga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek multimodal diskursida lingvomadaniy ma'no verbal va vizual vositalarning o'zaro munosabati orqali shakllanishini ko'rsatdi. Ushbu komponentlar bir-birini aniqlashtirishi, to'ldirishi yoki kontrast hosil qilishi natijasida yaxlit kommunikativ-pragmatik mazmun yuzaga keladi.

Kino, ta'lim, ijtimoiy tarmoq va reklama diskurslarining tahlili verbal-vizual munosabatning funksiyasi diskurs turiga qarab o'zgarishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ingliz va o'zbek multimodal diskursida verbal-vizual integratsiyaning umumiy mexanizmlari mavjud bo'lsa-da, lingvomadaniy markerlar, madaniy kodlar va assotsiatsiyalarning tanlanishida milliy xususiyatlar namoyon bo'ladi. Shunday qilib, multimodal diskursni

_____ *Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar 2026-yil 8-son* _____ *B seriya*
chog‘ishtirma-pragmatik va lingvomadaniy yondashuvlarning uyg‘unligida o‘rganish verbal-
vizual vositalarning ma’no yaratish imkoniyatlarini yanada kengroq ochib berishga xizmat
qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kress G., van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. 2nd ed. London: Routledge, 2006.
2. Paivio A. Imagery and Verbal Processes. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971.
3. Barthes R. Rhetoric of the Image // Image–Music–Text. London: Fontana Press, 1977. P. 32–51.
4. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London: Routledge, 2010.
5. Jewitt C. (ed.). The Routledge Handbook of Multimodal Analysis. 2nd ed. London: Routledge, 2014.
6. Forceville C. Pictorial Metaphor in Advertising. London: Routledge, 1996.
7. Li H. A Review of Social Semiotics in the Interaction of Text and Image // Journal of Social Sciences & Cultural Studies. 2021. Vol. 4, No. 2. P. 1–6.
8. Mo‘minova M.A. Linguocultural classification of visual and verbal signs in English and Uzbek language. // Actual problems of modern science, education and training Journal. Khorezm science.uz October, 2025-10. ISSN: 2181-9750
9. Mo‘minova M. Pragmatic functions of linguacultural components in multimodal discourse. // Multidisciplinary and Multidimensional Journal. Vol.4 No.8 (2025) ISSN: 2775-5118
10. Odilova K.T. Kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan polikodli matnlarning semantik va sintaktik strukturalari // Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollar: V xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 2025. B. 775–779.